

**Utvärdering av
Skolverkets
processtöd till
gymnasieskolor för
att förebygga avhopp**

Dokumentdatum: 2019-01-16
Diarienummer: 2018:00676

|

Sammanfattning.....	2
1 Inledning.....	3
Bakgrund.....	3
Skolverkets insats: Verksamhetsnära insatser för huvudmän och gymnasieskolor för att förebygga avhopp från gymnasieskolan.....	4
Syfte och avgränsningar.....	6
Metod.....	6
2 Resultat.....	7
Bakgrundsinformation.....	7
Kunskap och verktyg.....	9
Åtgärder som skolorna arbetar med.....	12
Åtgärderna som rektorerna upplever som mest effektiva.....	18
Skolverkets processtöd.....	19
Skolornas behov av ytterligare stöd.....	23
Processtödjarnas bild av insatsen.....	24
3 Slutsatser.....	27
Referenser.....	28
Bilaga 1. Svartsfördelning enkätfråga förebyggande åtgärder.....	29

Sammanfattning

Skolverket har haft i uppdrag att genomföra verksamhetsnära insatser riktade till huvudmän och gymnasieskolor för att förebygga avhopp från gymnasieskolan. I denna rapport presenteras Skolverkets utvärdering av insatsen.

Syftet med rapporten är att utvärdera Skolverkets genomförandeprocess, bedöma om de deltagande verksamheterna fått kunskap om metoder för förebygga skolavhopp och utvecklat ett förebyggande kvalitetsarbete samt bedöma om verksamheterna har behov av ytterligare stöd inom området. Utvärderingen bygger på en enkät till de 34 skolor som avslutat insatsen innan den 31 oktober 2018. Enkätstudien har kompletterats med ett fåtal intervjuer med rektorer samt intervjuer med Skolverkets processtödjare.

En stor majoritet av rektorerna har svarat att de i mycket hög eller ganska hög grad fått kunskap om vad som krävs för att förebygga avhopp. Likaså svarar en majoritet att insatsen gjort att de fått verktyg för att förebygga skolavhopp. Skolverkets processtöd har upplevts som effektivt av en majoritet av rektorerna. I enkäten svarar en majoritet av rektorerna att processtödjarna förstod vilket stöd som skolan behövde och anpassade stödet utifrån skolans behov.

Många rektorer lyfter att de fick konkreta verktyg för att jobba förebyggande, bland annat rutiner för frånvaro. Samtidigt efterfrågar flera rektorer, som upplevt att skolan i ganska eller mycket låg grad fått kunskap och verktyg om avhopp samt att processtödet inte var effektivt, förslag på konkreta åtgärder som de kan arbeta vidare med. Det fanns vidare en medvetenhet bland rektorerna om att det förebyggande arbetet fortsatt behöver prioriteras och är långsiktigt. På vissa håll efterfrågas ett mer långsiktigt stöd från Skolverket.

Även Skolverkets processtödjares uppfattning är att en långsiktig insats skulle vara mer effektiv för skolor med en stor problematik kring skolavhopp. De uppfattar också att insatsens genomförande gynnats när skolor bildat en hel arbetsgrupp som haft vilja och mandat att arbeta förebyggande.

Baserat på utvärderingens resultat bedömer vi sammanfattningsvis att Skolverket i hög grad har utformat insatsen efter de deltagande verksamheternas behov och förutsättningar. Vi bedömer vidare att verksamheterna fått ökad kunskap om metoder för att förebygga skolavhopp och om hur man långsiktigt utvecklar eller vidareutvecklar ett förebyggande kvalitetsarbete. Utvärderingen kan inte ge svar på om avhopp minskat, sådana eventuella förändringar väntas ske efter att Skolverkets insats avslutats. Slutligen drar vi slutsatsen att en mer långsiktig insats än två månader är att föredra för skolor med en stor problematik.

1 Inledning

Regeringen gav i regleringsbrevet för 2016 Skolverket i uppdrag att genomföra verksamhetsnära insatser riktade till huvudmän och gymnasieskolor för att förebygga avhopp från gymnasieskolan i enlighet med regeringens strategi för unga som varken arbetar eller studerar (U2015/05478/UF). Uppdraget löpte under tiden 2016–2018. Uppdraget ska slutredovisas senast den 1 mars 2019. I genomförandeplanen framgår att Skolverket kommer följa upp och utvärdera insatsen för att få ett underlag om fortsatt behov av program och insatser inom området. I denna rapport presenteras Skolverkets utvärdering av insatsen.

Bakgrund

Sambandet mellan utbildning och etablering på arbetsmarknaden är starkt. Unga som har en gymnasieutbildning har större möjligheter till etablering på arbetsmarknaden jämfört med dem utan en gymnasieutbildning.¹ Unga som avbryter sin gymnasieutbildning eller aldrig påbörjar en gymnasieutbildning har däremot stora svårigheter att etablera sig på arbetsmarknaden med påtagliga negativa konsekvenser för den enskilde individen och stora kostnader för samhället.² Det finns alltså stora vinster både för individen och för samhället med att förebygga avhopp från gymnasieskolan.

Var fjärde elev i Sverige får inte sin gymnasieexamen på tre år.³ Mobbing, socialt utanförskap och brist på pedagogiskt stöd i skolan hör till de vanligaste orsakerna till skolavhopp.⁴ Även ogiltig frånvaro ses som ett stort problem som kan leda till avhopp och att eleverna inte fullföljer sin gymnasieutbildning.⁵ Andra orsaker till skolavhopp är neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, fel programval, stökig skolmiljö, dåliga hemförhållanden och tuffare krav i gymnasieskolan jämfört med grundskolan.⁶

Utifrån forskning och beprövad erfarenhet har följande nyckelfaktorer identifierats på skolnivå: individbaserat arbetssätt, bemötande, samverkan, kontroll och uppföljning (att tidigt upptäcka problematisk frånvaro och följa upp den) samt flexibilitet (till exempel individuella scheman).⁷

¹ Skolverket (2016), se även SKL (2015) och MUCF (2018).

² SOU 2013:74.

³ Skolverket (2018a).

⁴ MUCF (2014).

⁵ SOU 2016:94.

⁶ Se till exempel Skolverket (2007), Cederberg (2012) och Skolverket (2012).

⁷ Frelin (2015), Lilja (2013), Ljungblad (2016).

I denna rapport används begreppet *insats* för Skolverkets insats för att förebygga avhopp från gymnasieskolan och begreppet *åtgärder* avser olika konkreta metoder som skolorna använder i sitt förebyggande arbete.

Skolverkets insats: Verksamhetsnära insatser för huvudmän och gymnasieskolor för att förebygga avhopp från gymnasieskolan

Insatsen påbörjades vårterminen 2017 och avslutades höstterminen 2018. Det övergripande målet var:

- att utveckla en stödinsats som målgruppen får användning för och som kan göra skillnad
- att minska antalet avhopp från gymnasieskolan och öka andelen elever, som fullgör sin gymnasieutbildning.

Insatsen utgjordes av processtöd direkt i verksamheten och genomfördes med hjälp av fyra experter (processtödjare). Med processtöd avses att det är deltagarna själva som förstår och analyserar förändringsarbetet. Processtödjarna utgör ett komplement och stöd och kan bidra med kunskaper om vad som är framgångsfaktorer och hinder i förändringsarbetet. En av förutsättningarna för processtöd är att skolorna sätter upp tydliga mål. Insatsen ingick inte i Skolverkets riktade insatser, utan kan snarare beskrivas som en semiriktad insats som bygger på att skolorna själva anmäler intresse.

Processtödjarna har gått in direkt i verksamheterna på skolenhetsnivå och stöttat processerna att initiera och utveckla det förebyggande arbetet.

Skolavhopp har inom insatsen avsett:

- elever som avbryter sina studier på ett nationellt program eller motsvarande och därmed lämnar utbildningssystemet,
- elever som genomgår hela utbildningen på ett nationellt program eller motsvarande utan att få en gymnasieexamen eller
- elever som avbryter sina studier på ett introduktionsprogram utan att fullfölja utbildningen enligt sin individuella studieplan eller utan att övergå till ett nationellt program eller liknande

De deltagande verksamheterna har träffat en eller två av Skolverkets processtödjare vid tre tillfällen under ungefär två månader. Enligt insatsens utformning ska rektor vara närvarande vid varje tillfälle. Mellan varje tillfälle har verksamheten fortsatt arbetet. I regel har samma personer på skolan deltagit i alla möten. Exempel på personer som deltagit är förstelärare, programansvarig och personal ur elevhälsoteamet.

Insatsens olika metoder är generella och utformade för att passa så många skolor och elever som möjligt. Exempel på åtgärder är riktlinjer för gemensamt förhållningssätt kring elever i riskzonen för avhopp och individuella scheman utifrån identifierade behov hos eleven. Med utgångspunkt från dessa metoder har insatsen anpassats för de olika skolorna. Det har i vissa fall inneburit aktiviteter

som är mer specifika för en viss elev eller elevgrupp och kopplade till en särskild funktion (till exempel elevhälsoteam).

Utgångspunkten för insatsen har varit att avhopp inte sker plötsligt. Tidiga åtgärder för att förebygga avhopp är viktiga och därför måste frånvaro och stödbehov systematiskt följas upp och analyseras. Skolverket identifierade utifrån forskning (se avsnitt 1.1 Bakgrund) och beprövade erfarenheter⁸ följande nyckelfaktorer på skolnivå:⁹

- *Ett individbaserat arbetssätt* innebär ett helhetsperspektiv på individen i relation till skolsituationen. En viktig del i detta arbetssätt är att kartlägga vad i skolan eller undervisningen som inte fungerar. Arbetssättet sträcker sig även utanför det pedagogiska stödet.
- *Bemötande* bygger på gemensamma strategier och förhållningssätt i mötet med elever. Arbetssättet kan också omfatta särskilda funktioner för att stärka de relationella processerna, till exempel med coacher eller elevstödjare.
- *Samverkan* kan till exempel omfatta elevnära arbetslag, att elevhälsan är tydligt integrerad med pedagoger och övrig personal på skolan och koordinatörer som samordnar stöd.
- *Kontroll och uppföljning* avser rutiner och system som fångar upp riskindikatorer, tidiga uppföljningssamtal med elever och vårdnadshavare samt överlämningar mellan grund- och gymnasieskolan.
- *Flexibilitet* betyder till exempel individuella lösningar kring schema och studietakt, samverkansstrukturer mellan olika förvaltningar och anpassningar i undervisningen.

Under hösten 2017 anordnades regionala konferenser riktade till huvudmän. Syftet med dessa konferenser var att sprida kunskap om Skolverkets erbjudande om processtöd, att sammanföra huvudmän för utbyte av kunskaper och färdigheter samt att få till stånd interkommunal samverkan. Konferenserna arrangerades tillsammans med Skolverkets uppdrag om det kommunala aktivitetsansvaret. Utöver detta har Skolverket tagit fram ett stödmaterial för huvudmän.

Elevantalet på de skolor som ingår i utvärderingen (34 av 47 skolor) varierade mellan ungefär 60 och 1 350.¹⁰ Både högskoleförberedande program, yrkesprogram och introduktionsprogram fanns representerade. Det var 25 skolor som erbjöd yrkesprogram, 17 skolor som hade högskoleförberedande program och 21 skolor som hade introduktionsprogram.¹¹ Sett till det totala elevantalet gick flest elever (5 760 av totalt 12 700) på högskoleförberedande program.¹²

⁸ Pluginnovation (2018).

⁹ Skolverket (2018b).

¹⁰ Skolverket (2018a).

¹¹ Alla skolor utom 10 erbjöd åtminstone två av yrkesprogram, högskoleförberedande program och introduktionsprogram.

¹² Skolstatistiken gäller läsåret 2016/17.

Den geografiska spridningen av skolorna var stor från norr till söder. Storstäder såväl som orter i andra kommuntyper fanns representerade.

Den genomsnittliga betygspoängen för avgångselever i de deltagande skolorna (betygsatta i 2 500 poäng) var 13,7 jämfört med riksgenomsnittet 14,1.¹³ Medelvärde för genomströmning (andelen elever som tar ut gymnasieexamen inom tre år) var 62,0 procent jämfört med riksgenomsnittet på 69,2 procent.¹⁴

Syfte och avgränsningar

Utvärderingen har tre delsyften.

För det första utvärderas Skolverkets genomförandeprocess. Med genomförandeprocess menar vi Skolverkets tolkning och anpassning av insatsens inriktning baserat på verksamhetens behov och förutsättningar samt Skolverkets bidrag med kunskap och verktyg som stöd för verksamhetens förändringsarbete och målformulering.

För det andra bedöms om de deltagande verksamheterna fått kunskap om metoder för att förebygga skolavhopp och utvecklat ett förebyggande kvalitetsarbete. Med kunskaper om metoder avses kunskap om vad som krävs för att förebygga och minska avhopp från gymnasieskolan. Kunskap om metoder och förebyggande kvalitetsarbete konkretiseras som olika insatser och åtgärder som forskning visat har effekt på att förebygga avhopp.

För det tredje bedöms om verksamheterna har behov av ytterligare stöd inom området. Ytterligare stöd avser både vad verksamheterna saknar, inom vilka områden ytterligare stöd behövs och vilken typ av stöd som bedöms passa behovet.

Utvärderingen är avgränsad till att omfatta förebyggande åtgärder. Vi kartlägger inte om avhopp har minskat. En förändring i andelen avhopp förväntas infalla en tid efter att Skolverket avvecklat insatsen. Dessutom är det svårt att isolera vilken och hur stor påverkan insatsen har från övriga insatser. Utvärderingen omfattar inte heller den del av insatsen som är riktad till huvudmän. En uppföljning av konferenserna riktade till huvudmännen har redan genomförts, och vi bedömde att tidspannet mellan konferensernas genomförande och en ytterligare utvärdering var för långt.

Metod

Utvärderingen bygger på två olika datakällor: 1) en enkät riktad till rektorer vid skolor som tagit del av Skolverkets insats och där insatsen är avslutad senast den 31 oktober 2018 och 2) intervjuer med ett urval av dessa rektorer samt med Skolverkets processtödjare.

¹³ Minimivärdet är 13,7 och maxvärdet är 15,7. Standardavvikelsen är 1,0.

¹⁴ Minimivärdet är 26,2 procent och maxvärdet är 62,0 procent. Standardavvikelsen är 16,8.

Totalt har 47 skolor deltagit i Skolverkets insats. Samtliga 34 skolor som tagit del av insatsen och där den avslutades senast 31 oktober 2018 har besvarat enkäten. Svarefrekvensen är alltså 100 procent. Respondenterna har besvarat samtliga frågor med fasta svarsalternativ och många av respondenterna har även valt att besvara de öppna frågorna. I de flesta fall har den rektor som fanns på skolan under insatsens genomförande besvarat enkäten. Det finns också skolor där rektor har slutat och ersatts av en ny rektor. I dessa fall har enkäten besvarats av den nya rektorn tillsammans med personal som fanns på plats under insatsen (studie- och yrkesvägledare, lärare, personal ur elevhälsoteam, etc.). Enkäten handlar om följande områden:

- Bakgrundsinformation (hur fick skolan information om insatsen, har skolan deltagit i andra insatser för att förebygga skolavhopp)
- Bidrog insatsen till att skolan fick kunskap och verktyg för att förebygga skolavhopp?
- Vilka åtgärder har skolan förberett, påbörjat respektive infört efter Skolverkets insats och vad fanns redan på plats?
- Hur fungerade Skolverkets processtöd?
- Bedömer rektorn att det finns behov av ytterligare stöd?

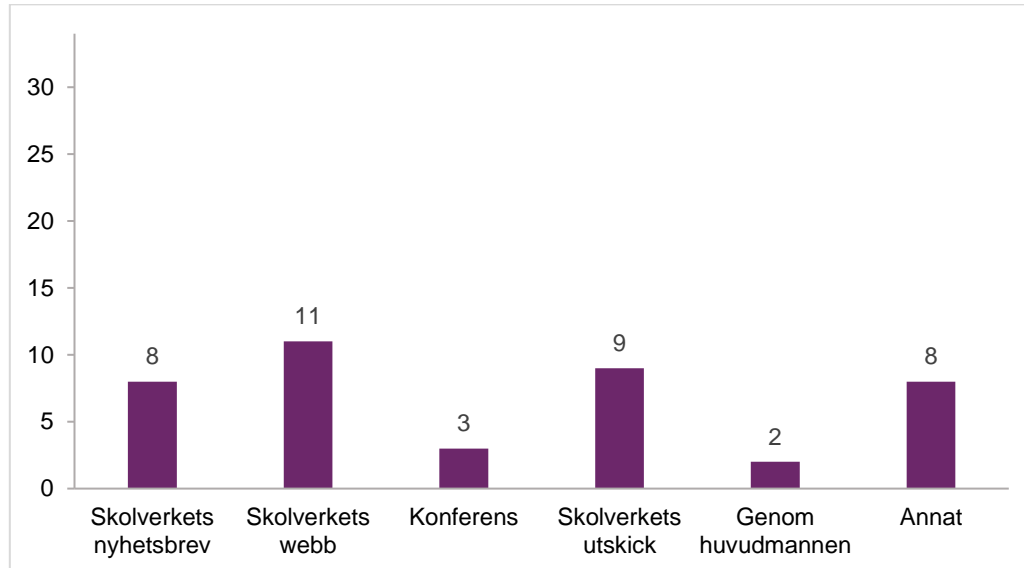
För att få en djupare förståelse för hur insatsen fungerade intervjuades fyra rektorer och två av totalt fyra processtödjare. Urvalet bland rektorer var strategiskt och byggde på enkätsvaren. Ambitionen har varit att både skolor som var positiva och de som var mer kritiska till insatsen ska vara representerade i intervjuaterialet. Intervjuerna var semistrukturerade. De tog i genomsnitt 20 minuter att genomföra och skedde på telefon. För rektorer handlade intervjuerna om vad som fungerade bra och mindre bra med insatsen samt ytterligare stödbehov. Även intervjuerna med Skolverkets processtödjare handlade om vad som fungerade bra och mindre bra samt om utvecklingsmöjligheter.

2 Resultat

Bakgrundsinformation

För att ta reda på hur skolorna fick information om insatsen ställdes följande inledande fråga i enkäten: ”Hur fick du/ni på skolan information om Skolverkets insats för att förebygga avhopp från gymnasieskolan? Flera svarsalternativ kan anges.” Svarealternativen och deras fördelning återfinns i figur 1.

Figur 1. Hur deltagande skolor fick information om Skolverkets insats för att förebygga avhopp från gymnasieskolan. Antal*

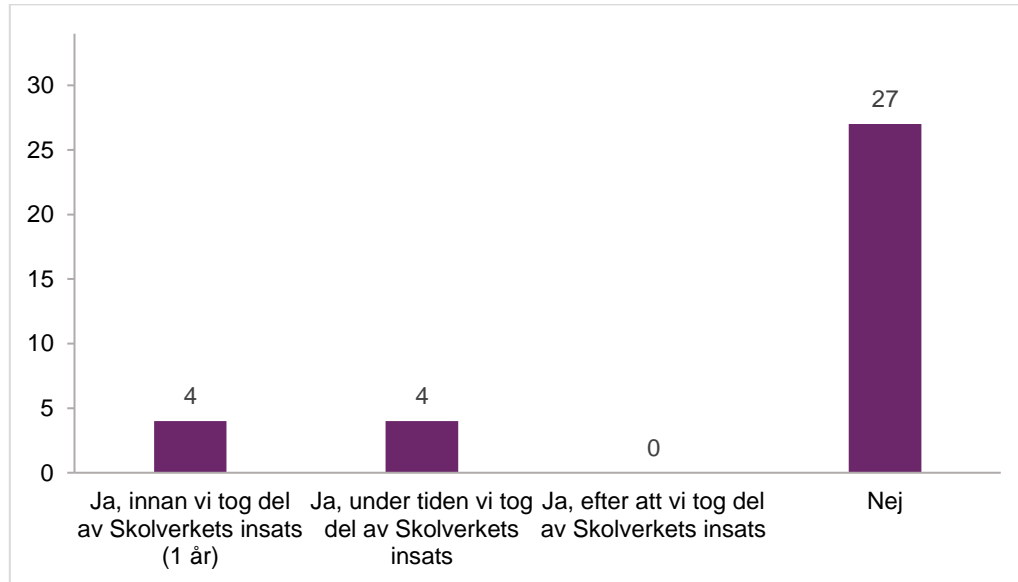

* Antalet summerar inte till 34 eftersom fler svarsalternativ kunde anges

Det vanligaste svaret är att rektor fick reda på insatsen genom Skolverkets webb (elva rektorer). Även Skolverkets utskick (nio rektorer) och Skolverkets nyhetsbrev (åtta rektorer) var vanliga informationskanaler. Konferenser (tre rektorer) och information genom huvudmannen (två rektorer) var mindre vanliga sätt att få information om insatsen. Nästan en fjärdedel (åtta rektorer) anger svarsalternativet "annat". Exempel på andra informationskanaler är "positiva lovord från andra rektorer" och "vykort".

Skolorna som deltar i insatsen kan ha fått kunskap om hur man förebygger arbete från forskning, rapporter etc. och även deltagit i andra insatser. Därför ställdes följande fråga i enkäten: "Har skolan deltagit i andra insatser eller utbildningar för att förebygga avhopp? Tänk på året innan Skolverkets insats, tiden under insatsen och situationen just nu. Tänk både på insatser och utbildningar som anordnas av Skolverket och av andra aktörer. Flera svarsalternativ kan anges."

Figur 2. Andelen skolor som deltagit respektive inte deltagit i insatser eller utbildningar utöver Skolverkets insats för att förebygga avhopp från gymnasieskolan. Antal*

* Antalet summerar inte till 34 eftersom fler svarsalternativ kunde anges

Enkätsvaren visar att de flesta skolor (27 skolor) inte hade deltagit i andra insatser eller utbildningar (figur 2). Åtta rektorer svarar att skolan antingen deltog i en annan insats eller utbildning innan de tog del av Skolverkets insats eller under tiden som Skolverkets insats pågick. Exempel på sådana insatser är utbildningar arrangerade av Magelungen¹⁵ och Plugga Klart¹⁶.

Kunskap och verktyg

Insatsen är utformad för att ge stöd åt enskilda skolor under en begränsad tid. Skolorna ska fortsätta arbetet mellan mötena med Skolverkets processtödjare och efter att insatsen är avslutad. Insatsen ska ge skolorna kunskap om skolavhopp och verktyg för att förebygga skolavhopp.

Insatsen har lett till ökad kunskap om att förebygga skolavhopp

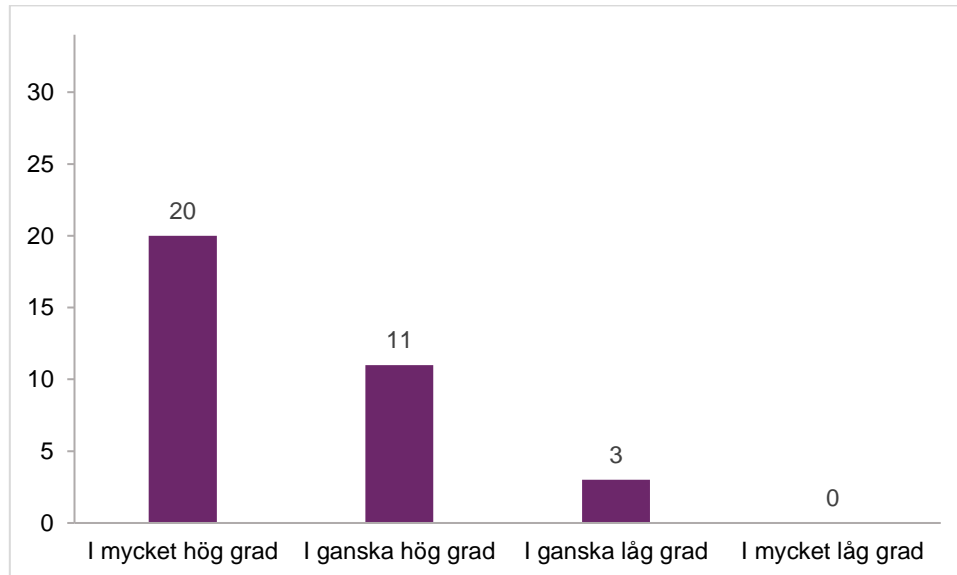
För att kartlägga om insatsen bidragit till att öka kunskapen ställdes följande fråga: ”Fick skolan kunskap om vad som krävs för att förebygga avhopp från

¹⁵ Akademi Magelungen erbjuder utbildningar om bland annat neuropsykiatrisk problematik i skolan.

¹⁶ Plugga klart är två länsövergripande projekt med syftet att stödja utvecklingsarbetet på en del av skolorna i Dalarnas län för att få fler elever att lyckas med sina studier och minska studieavbrotten. Plugga klarts huvudmål är att minska studieavbrotten och få fler elever att lyckas med sina gymnasiestudier. Projektet ägs och leds av Region Dalarna, med stöd av Europeiska socialfonden (ESF). Det startade i januari 2016 och pågick till december 2018.

gymnasieskolan genom att ta del av Skolverkets insats? Med kunskap menas kunskap om vad avhopp kan bero på och övergripande områden att arbeta med.”

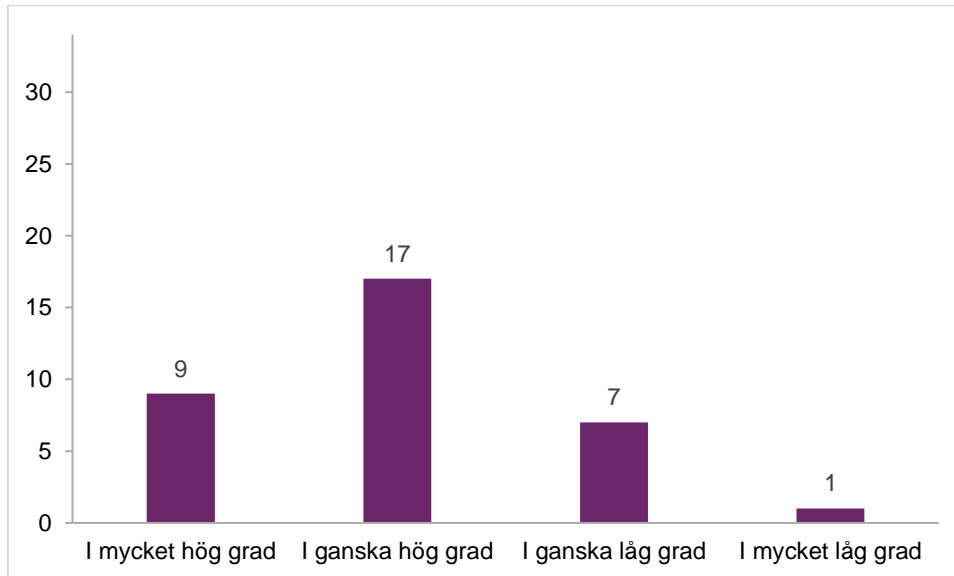
Figur 3. Skolverkets insats har gett kunskap om att förebygga skolavhopp. Antal

En majoritet av rektorerna (20 av 34) svarar att Skolverkets insats i mycket hög grad gjort att de fått kunskap om vad som krävs för att förebygga avhopp (figur 3). Det är elva rektorer som svarar att de i ganska hög grad fått kunskap. Tre rektorer svarar att skolan i ganska låg grad fått kunskap. Ingen rektor svarar att Skolverkets insats i mycket låg grad gett dem kunskap om vad som krävs för att förebygga avhopp. Fritextsvar och intervjusvar visar att de rektorer som svarat att skolan i ganska låg grad fått kunskap om att förebygga skolavhopp dels har saknat en sammanfattning från processtödarna och dels upplevt att de rapporter och artiklar som använts som studiematerial varit gamla och haft metodproblem.

Insatsen har även gett verktyg för att förebygga skolavhopp

Verktyg för att arbeta förebyggande operationaliserades genom följande fråga: ”Fick skolan verktyg när det gäller att förebygga avhopp från gymnasieskolan genom att ta del av Skolverkets insats? Med verktyg menas konkreta åtgärder för att förebygga avhopp (till exempel åtgärder för att minska frånvaro).”

Figur 4. Skolverkets insats har gett verktyg för att förebygga skolavhopp. Antal

Av de 34 rektorerna svarar 17 att skolan i ganska hög grad fick verktyg för att förebygga avhopp genom att ta del av Skolverkets insats (figur 4). Ungefär en fjärdedel (nio rektorer) anger svarsalternativet ”i mycket hög grad”. Resterande åtta rektorer svarar att insatsen i ganska låg grad eller mycket låg grad gav dem redskap. Enkätens fritextsvar visar att dessa rektorer saknat tillräckligt konkreta och handfasta tips på hur skolan kan arbeta vidare utifrån de egna förutsättningarna. Det finns också exempel på skolor där personal byts ut varje år vilket gör det svårt att arbeta långsiktigt med förebyggande arbete. En rektor önskar samordnat stöd mellan den egna kommunen och kommuner som skolan samarbetar med.

Det är 2 rektorer av 34 som svarar ”i ganska låg grad” eller ”i mycket låg grad” både på frågan om Skolverkets insats har gett kunskap om att förebygga avhopp och på frågan om insatsen gett verktyg för att förebygga skolavhopp.

Insatsen har bidragit till ett pågående förebyggande arbete

Slutligen ställde vi en fråga om det pågående förebyggande arbetet och om insatsen påverkat det: ”Har Skolverkets insats bidragit till att din skola har utvecklat eller vidareutvecklat ett pågående arbete för att förebygga avhopp?” Svarsalternativen var ”ja” eller ”nej”. Det är endast två av rektorerna som svarar att Skolverkets insats inte bidragit till att skolan utvecklat eller vidareutvecklat ett pågående arbete för att förebygga avhopp. De allra flesta rektorer (32) svarar att insatsen har bidragit till det förebyggande arbetet (visas inte i figur).

De flesta av rektorerna (28 av 34) valde att besvara den öppna frågan om hur Skolverkets insats bidragit: ”Exempel på hur Skolverkets insats bidragit till att utveckla ett pågående arbete för att förebygga avhopp.” Många respondenter lyfter

att de fick konkreta verktyg för att jobba förebyggande, bland annat rutiner för frånvaro. Det är också tydligt att skolfrånvaro uppfattas som nära kopplat till skolavhopp. I fritextsvaren är det också vanligt att rektorerna nämner skolkultur och relationerna mellan eleverna och personalen på skolan. Slutligen framkommer också att många skolor involverar hela personalgruppen i det förebyggande arbetet. I fritextsvaren om hur Skolverkets insats bidragit till att utveckla ett pågående arbete för att förebygga avhopp finns inga svar som speglar ett missnöje med insatsen. Även de rektorer som i de fasta frågorna svarat att insatsen i ganska eller mycket låg utsträckning gett dem kunskap och verktyg för att förebygga avhopp har exempel på hur insatsen bidragit till ett pågående förebyggande arbete.

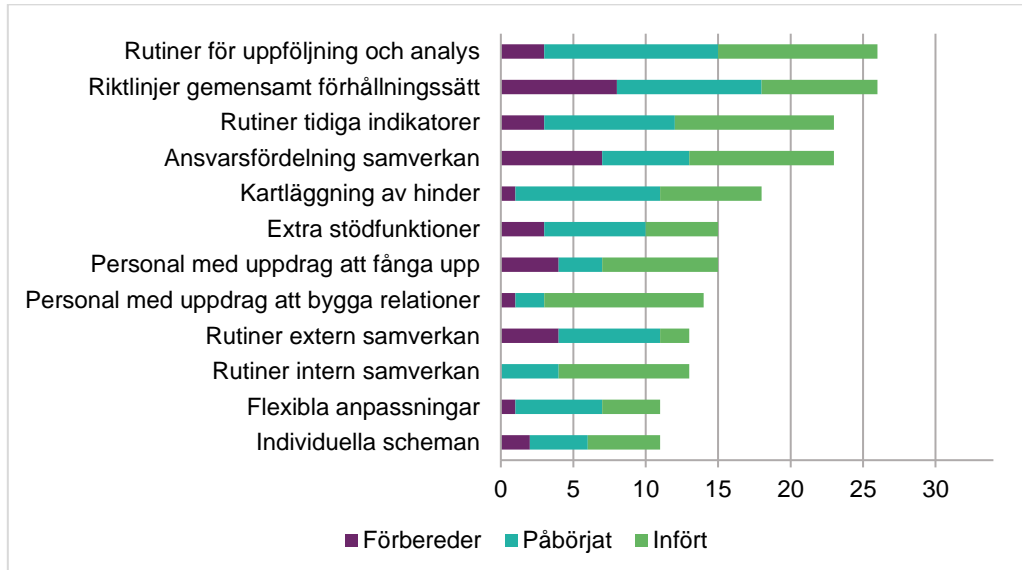
Åtgärder som skolorna arbetar med

För att kartlägga vilka åtgärder som skolorna infört efter att de deltagit i insatsen ställdes ett frågebatteri med 12 delfrågor där varje delfråga representerar en förebyggande åtgärd. Frågebatteriet är utformat i nära samråd med Skolverkets processtödjare och utgår från forskning och beprövade erfarenheter. För varje åtgärd fanns fem svarsalternativ: *inte alls*, *förbereder*, *påbörjat*, *infört* och *på plats innan insatsen*. För varje förebyggande åtgärd är det endast möjligt att ange ett svarsalternativ.

Åtgärder som skolorna förbereder, har påbörjat respektive infört under eller efter deltagande i insatsen

I detta avsnitt redogörs för vilka förebyggande åtgärder skolorna förbereder, har påbörjat respektive infört i samband med deltagande i Skolverkets insats. I figur 5 har åtgärderna rangordnats utifrån antal respondenter som angivit de olika svarsalternativen. Figuren redovisar hur många skolor som förbereder, har påbörjat respektive infört de olika åtgärderna. I bilaga 1 finns en tabell över svarsfördelningen för samtliga åtgärder och samtliga svarsalternativ.

Figur 5. Förebyggande åtgärder som skolorna förbereder, har påbörjat respektive infört i samband med Skolverkets insats. Antal.

Majoriteten av skolorna har infört rutiner för uppföljning och gemensamt förhållningssätt

Av de 34 skolorna som deltagit i insatsen har 26 antingen infört, påbörjat eller förbereder *rutiner för uppföljning och analys* samt *riktlinjer för gemensamma förhållningssätt* (figur 5). Det är alltså de vanligaste åtgärderna som skolorna börjat arbeta med under eller efter deltagande i Skolverkets insats.

När det gäller *rutiner för uppföljning och analys* är det 23 av de 34 skolorna som antingen har påbörjat åtgärden eller redan infört den. Resterande tre skolor förbereder denna åtgärd. Svansfördelningen för åtgärden *riktlinjer för ett gemensamt förhållningssätt* är jämn. Det är åtta skolor som förbereder eller har infört åtgärden, och tio skolor som har påbörjat åtgärden.

De näst vanligaste åtgärderna (23 skolor vardera) är *rutiner för tidiga indikatorer* och *ansvarsfördelning intern samverkan*. Tio respektive elva skolor har infört dessa åtgärder. De andra skolorna förbereder åtgärderna (tre respektive sju skolor) eller har påbörjat dem (sex respektive nio skolor).

Minst hälften av skolorna har infört kartläggning och extra stödfunktioner

Av de 34 skolorna är det 18 som börjat arbeta med *kartläggning av hinder*. Av dessa skolor har alla utom en antingen påbörjat eller infört åtgärden.

Det är 15 skolor som har börjat arbeta med *extra stödfunktioner* samt *personal med uppdrag att fånga upp*. Tre respektive fyra skolor förbereder dessa åtgärder, och sju respektive tre skolor har påbörjat arbetet.

Det är åtta skolor som infört åtgärden *personal med särskilt uppdrag att fånga upp*, och fem skolor som infört *extra stödfunktioner*.

Mer än en tredjedel av skolorna har infört rutiner för samverkan

I samband med deltagande i insatsen är det 14 skolor som börjat arbeta med *personal med uppdrag att bygga relationer*. På de flesta av dessa skolor (elva) är åtgärden helt införd, medan en skola förbereder åtgärden och två skolor har påbörjat den.

Av de 34 skolorna är det 13 som har börjat arbeta med *rutiner för extern samverkan* samt *rutiner för intern samverkan*. Det är nio av dessa skolor som infört *rutiner för intern samverkan*, och två skolor som infört *rutiner för extern samverkan*.

Sju skolor har påbörjat arbetet med *rutiner för extern samverkan* och fyra skolor har gjort detsamma för *rutiner för intern samverkan*. Medan ingen skola är i en förberedelsefas för *rutiner för intern samverkan* är det fyra skolor som förbereder rutinerna för *extern samverkan*.

Få skolor har infört flexibla anpassningar och individuella scheman

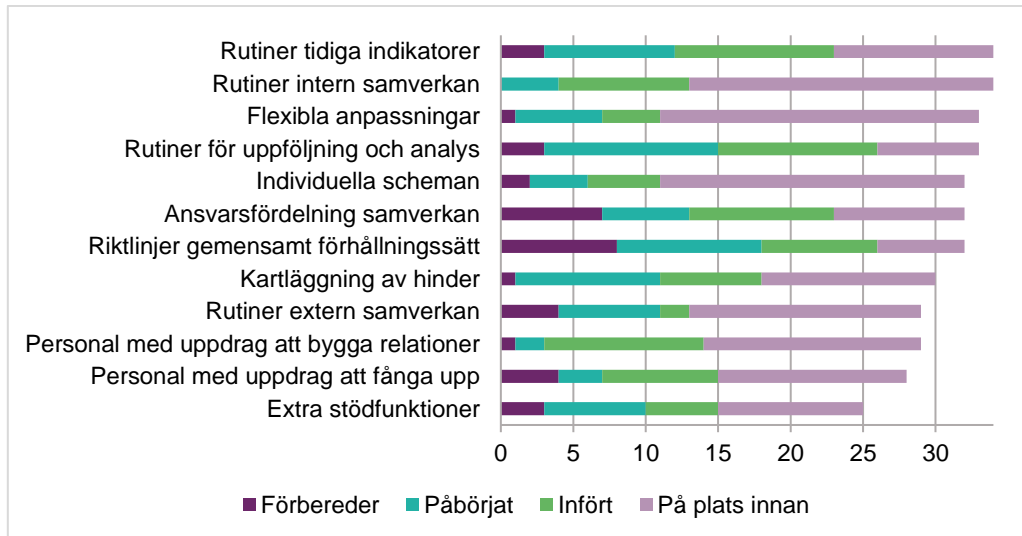
De åtgärder som minst antal skolor börjat arbeta med i samband med deltagande i insatsen är *flexibla anpassningar* och *individuella scheman*. Det är fyra respektive fem skolor som infört dessa åtgärder.

Sex skolor har påbörjat arbetet med *flexibla anpassningar*. När det gäller *individuella scheman* är det fyra skolor som påbörjat denna åtgärd. En skola förbereder arbetet med *flexibla anpassningar*, jämfört med två skolor för *individuella scheman*.

Hela bilden – åtgärder före och efter insatsen

För att få en mer fullständig bild av vilka förebyggande åtgärder skolorna arbetar med frågade vi också vilka åtgärder som fanns på plats innan deltagande i Skolverkets insats. I figur 6 nedan har denna information lagts till.

Figur 6. Förebyggande åtgärder som skolorna förbereder, har påbörjat respektive infört i samband med Skolverkets insats samt förebyggande åtgärder som skolorna arbetade med innan insatsen. Antal

Alla skolor arbetar med rutiner för tidiga riskfaktorer och intern samverkan

När vi även tar hänsyn till vilka åtgärder skolorna hade på plats redan innan insatsen förändras bilden (figur 6). När det gäller *rutiner för tidiga indikatorer* och *rutiner för intern samverkan* arbetar samtliga 34 skolor med dessa åtgärder.

Det är 21 skolor som hade *rutiner för intern samverkan* på plats innan insatsen, och 11 skolor arbetade med *rutiner för tidiga indikatorer* innan insatsen.

En majoritet av skolorna arbetar med flexibla anpassningar och rutiner för uppföljning

De flesta av skolorna (33 av 34) arbetar med *flexibla anpassningar* och *rutiner för uppföljning och analys*. Det var 22 av skolorna som hade *flexibla anpassningar* på plats redan innan insatsen, och 7 skolor arbetade med *rutiner för uppföljning och analys* innan insatsen.

Det är också en stor majoritet av skolorna (32 av 34) som arbetar med *individuella scheman*, *ansvarsfördelning inom samverkan* och *riktlinjer för gemensamt förhållningssätt*. Av dessa var det 21 skolor som arbetade med *individuella scheman* redan innan insatsen. När det gäller *ansvarsfördelning inom samverkan* och *riktlinjer för gemensamt förhållningssätt* var det nio respektive sex skolor som hade dessa åtgärder på plats innan Skolverkets insats.

Många skolor arbetar med kartläggning av hinder och relationsbyggande

Det är 30 skolor som arbetar med *kartläggning av hinder*. Av dessa skolor var det 12 som hade åtgärden på plats innan insatsen.

Det är också många av de deltagande skolorna (29 av 34) som har *rutiner för extern samverkan* och *personal med uppdrag att bygga relationer*. Av dessa skolor var det 16 som

hade *rutiner för extern samverkan* på plats innan insatsen, och 15 som hade *personal med särskilt uppdrag att bygga relationer* redan innan insatsen.

Av de 34 skolorna är det 28 som har *personal med uppdrag att fånga upp*. Det är 13 skolor som hade åtgärden på plats redan innan insatsen.

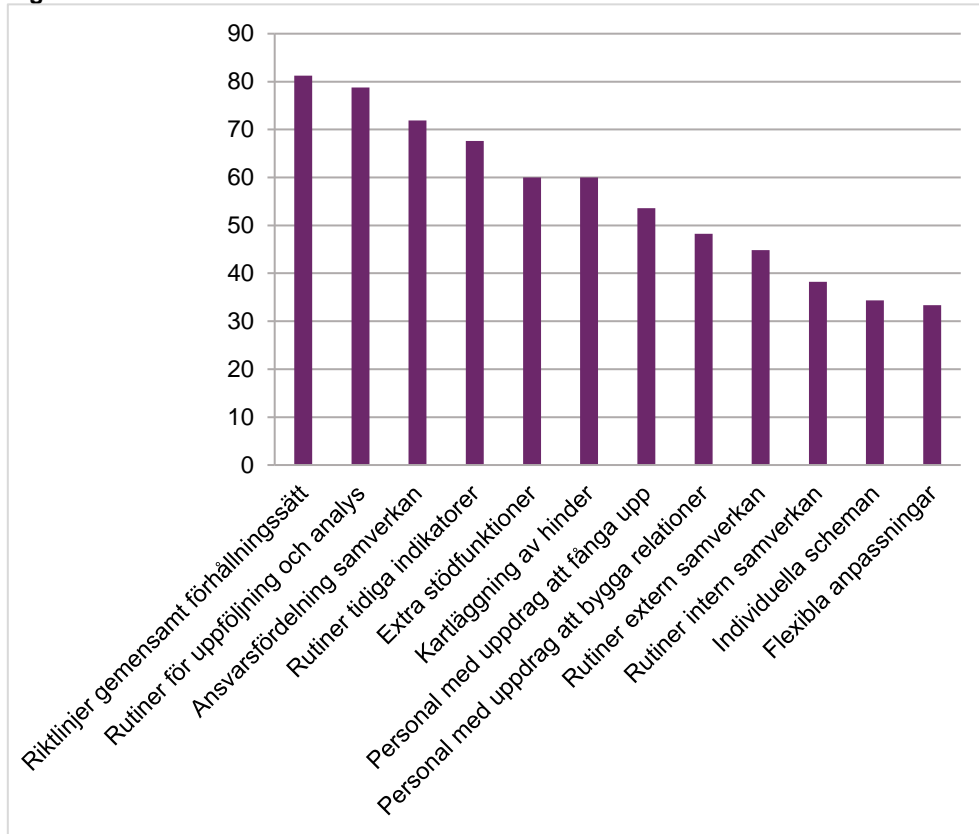
Stödfunktioner utöver lärare och elevhälsopersonal för elever i riskzonen för avhopp är den minst vanliga åtgärden

Den åtgärd som minst antal skolor arbetar med är *extra stödfunktioner*. Det är 25 av 34 skolor som arbetar med denna åtgärd, vilket trots att det är den minst vanliga åtgärden ändå används av en majoritet av skolorna. Tio av skolorna hade åtgärden på plats innan Skolverkets insats.

Var har de största förändringarna skett?

I nästa steg vill vi studera vilka åtgärder som ökat mest som en följd av Skolverkets insats. För att göra detta har vi beräknat andelen av antalet skolor som förberett, påbörjat respektive infört med en viss åtgärd i samband med Skolverkets insats jämfört med samtliga skolor per åtgärd (figur 7).

Figur 7. Andel av skolorna börjat arbeta med i samband med Skolverkets insats per åtgärd. Procent

Riktlinjer och rutiner har ökat mest

De åtgärder som procentuellt sett ökat mest i samband med deltagande i Skolverkets insats är *riktlinjer för gemensamt förhållningssätt*, *rutiner för uppföljning och analys*, *ansvarsfördelning vad gäller samverkan* och *rutiner för tidiga indikatorer* (figur 7). Av de skolor som arbetar med dessa insatser är det mer än två tredjedelar som började arbeta med åtgärden i samband med Skolverkets insats. Det är mellan 19 och 32 procent av skolorna som hade dem på plats redan innan insatsen.

Även extra stödfunktioner och kartläggning har ökat mycket

Av de skolor som arbetar med åtgärdena *extra stödfunktioner* och *kartläggning av hinder* är det 60 procent som börjat arbeta med dem i samband med deltagande i Skolverkets insats. På motsvarande sätt är det 40 procent av skolorna som hade dessa åtgärder på plats innan insatsen.

Fördubblad andel skolor med särskild personal

Runt 50 procent av de skolor som arbetar med åtgärdena *personal med uppdrag att fånga upp*, *personal med uppdrag att bygga relationer* och *rutiner för extern samverkan* har börjat arbeta med åtgärdena i samband med deltagande i Skolverkets insats.

Likaledes är det runt 50 procent av dessa skolor som hade åtgärderna på plats redan innan insatsen.

Flexibla anpassningar ökar minst

De åtgärder som ökat minst i samband med deltagande i Skolverkets insats är *flexibla anpassningar* (som en del av särskilda anpassningar), *individuella scheman* och *rutiner för intern samverkan*. Mindre än 40 procent av skolorna som arbetar med dessa åtgärder har börjat arbeta med dem i samband med deltagande i Skolverkets insats. Av skolorna som arbetar med dessa åtgärder var det alltså mellan 62 och 67 procent som hade åtgärderna på plats innan insatsen.

Fler förebyggande åtgärder

I enkäten fanns också en fråga där respondenterna i fritext kunde beskriva ytterligare åtgärder: ”Utöver de åtgärder som beskrivs ovan, finns det ytterligare åtgärder som skolan arbetar med för att förebygga skolavhopp? Beskriv åtgärden eller åtgärderna nedan. Beskriv också om ni förbereder åtgärden, om den är införd, etc.” Av 34 rektorer valde 19 att besvara denna fråga. Bland svaren märks bland annat utökad personal (till exempel socialpedagog,¹⁷ elevsamordnare och mentorer). Ytterligare en vanlig åtgärd är klasstid.¹⁸ Det är också många rektorer som nämner tidigare uppföljning av frånvaro och nya frånvarorutiner.

Åtgärderna som rektorerna upplever som mest effektiva

I både enkäten och intervjuerna ställdes frågor om vilka åtgärder som upplevs som mest effektiva för att förebygga skolavhopp. I enkäten ställdes följande fritextfråga: ”Vilka åtgärder, av de som skolan vidtagit, tror du är de mest effektiva för att förebygga skolavhopp?” Av de 34 rektorerna valde 24 att besvara fritextfrågan. I detta kapitel redovisas både enkät- och intervjusvar.

Många av svaren handlar på olika sätt om vikten av att bygga relationer med eleverna. Goda relationer med eleverna ses ofta som ett led i tidiga insatser men kan också ses som en komponent i den pedagogiska personalens samarbete med elevhälsoteam och skolans samarbete med socialtjänsten. I svaren framkommer också att relationerna hänger tätt samman med frånvaro. Det är viktigt att eleven och skolan har en relation som fungerar även när eleven är frånvarande. En fungerande relation kan vara det som gör att eleven kommer tillbaka till skolan.

Helt klart relationer! Jag har inte ens varit här ett år, på den här skolan och det är mitt första rektorsuppdrag. Och jag kände ganska snabbt

¹⁷ Socialpedagoger arbetar förebyggande och främjande. De ger stöd till elever och föräldrar samt till lärare i sociala frågor. Socialpedagoger brukar ingå i skolornas elevhälsoteam och ha ett nära samarbete med kuratorer och psykologer. Det är inte ovanligt att socialpedagoger arbetar i klassrummen med mindre grupper.

¹⁸ Klasstid är tid avsatt till att arbeta med till exempel studieteknik, stärka gruppkänslan och normmedvetenhet.

att vi var ute och cyklade lite. Vårt uppdrag i år är att bygga goda relationer. Så vi har jobbat mycket med lågaffektivt bemötande. (Intervjusvar)

I både enkät- och intervjusvaren är det tydligt att rutiner för frånvaro och snabba insatser ses som viktiga åtgärder för att förebygga avhopp. Orsakerna till frånvaro är individuella och kan röra sig om allt från låg studiemotivation till psykisk ohälsa. I flera svar kopplar rektorer samman rutiner för frånvaro med relationsbyggande.

Samtliga åtgärder hänger samman, man vill påverka lärarnas relationer med eleverna. Få dem medvetna vilken viktig roll de har och att de måste ha helhetsbilden över sina mentorselevers studieplan och studiemål, samt agera och fånga upp i tid. (Enkätsvar)

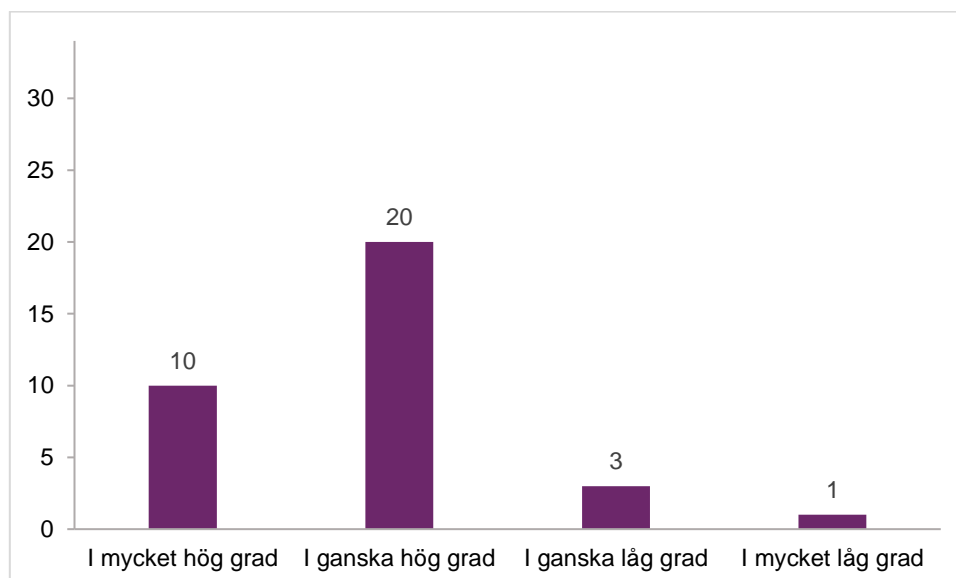
Skolverkets processtöd

För att utvärdera hur skolorna som deltog i insatsen upplevde Skolverkets stöd ställdes både enkätfrågor och intervjufrågor. I detta kapitel redogörs först för enkätsvaren. Efter detta följer en fördjupning utifrån intervjusvaren.

Skolverkets processtöd upplevs som effektivt

Den första enkätfrågan om Skolverkets processtöd löd: ”Tycker du att utformningen av Skolverkets stöd var effektivt? Med effektivt menas att du bedömer att Skolverkets stöd på sikt kommer att bidra till att minska avhopp. Utgå från verksamhetens behov och förutsättningar.”

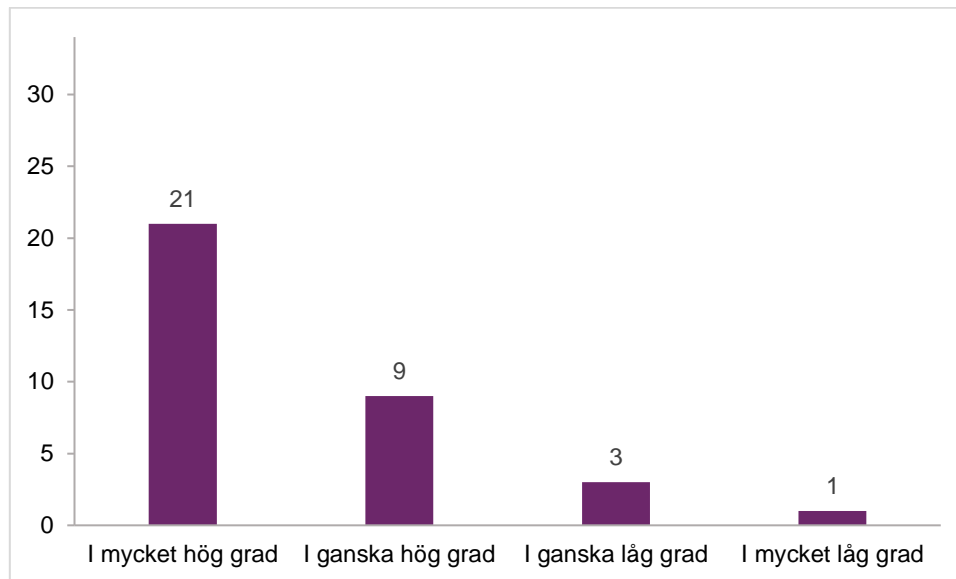
Figur 8. Utformningen av Skolverkets processtöd var effektivt. Antal

De flesta rektorer svarar att Skolverkets processtöd var effektivt (figur 8). Av 34 rektorer svarar 10 att stödet var effektivt i mycket hög grad, och 20 rektorer svarar att stödet var effektivt i ganska hög grad. Tre rektorer svarar att stödet var effektivt i ganska låg grad, och en rektor svarar att stödet var effektivt i mycket låg grad.

Skolverkets processtödjare förstod vilket stöd som skolan behövde

För att mäta träffsäkerheten i Skolverkets processtöd ställdes frågan: ”Upplever du att Skolverkets processtödjare förstod vilket stöd som skolan behövde? Utgå från verksamhetens behov och förutsättningar.”

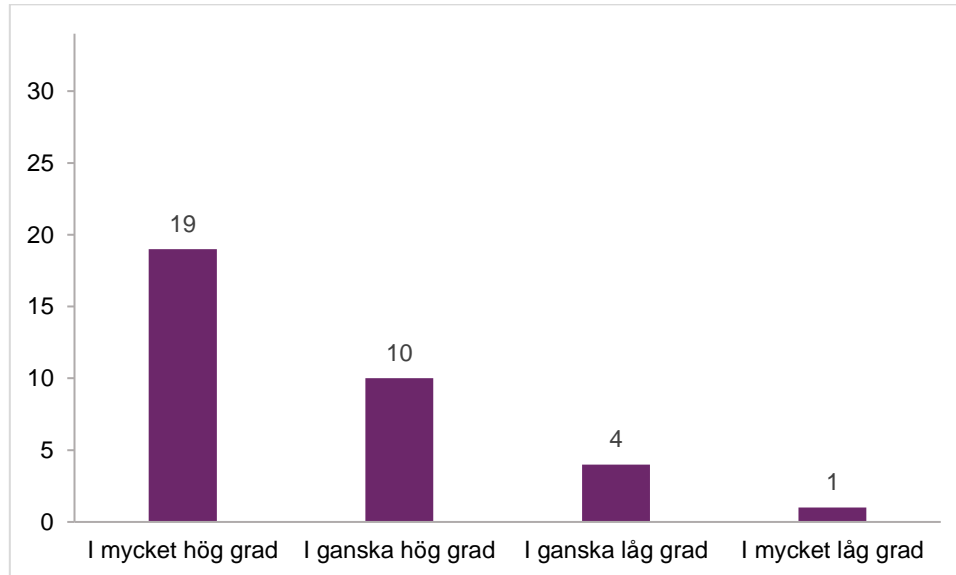
Figur 9. Skolverkets processtödjare förstod vilket stöd som skolan behövde. Antal

De flesta rektorer (21 av 34) upplevde att Skolverkets processtödjare i mycket hög grad förstod vilket stöd som skolan behövde (figur 9). Nio rektorer svarar att processtödjarna i ganska hög grad förstod vad skolan behövde. Det är tre rektorer som upplevde att processtödjarna i ganska låg grad förstod stödbehovet och en rektor som upplevde att processtödjarna i mycket låg grad förstod behovet.

Skolverkets processtödjare anpassade stödet utifrån skolans behov och förutsättningar

Slutligen ställdes en enkätfråga om skolans behov och förutsättningar: ”Upplever du att Skolverkets processtödjare anpassade stödet utifrån skolans behov och förutsättningar?”

Figur 10. Skolverkets processtödjare anpassade stödet utifrån skolans behov och förutsättningar. Antal

En majoritet av rektorerna (19 av 34) upplevde att Skolverkets processtödjare i mycket hög grad anpassade stödet utifrån skolans behov och förutsättningar (figur 10). Tio rektorer svarar att processtödjarna i ganska hög grad anpassade stödet. Fyra rektorer svarar att stödet var anpassat i ganska låg grad efter skolans behov och förutsättningar, och en rektor svarar att stödet var anpassat i mycket låg grad.

Det är totalt tre rektorer som svarar ”i ganska låg grad” eller ”i mycket låg grad” på samtliga tre frågor om Skolverkets processtöd (om stödet varit effektivt, om processtödjarna förstod vilket stöd skolan behövde och om processtödjarna anpassade stödet utifrån skolans behov och förutsättningar). Enkätens fritextsvar och intervju svaren visar att de rektorer som inte tyckte att processtödet fungerade bra saknade en sammanfattning och konkreta förslag på hur de kunde arbeta vidare på egen hand. En rektor har upplevt processtödet mer som inspiration. Av fritextsvaren framkommer det också att personalomsättningen på vissa skolor där rektorerna inte varit nöjda med processtödet är hög och att det därför har varit svårt att arbeta förebyggande.

Intervjusvar om Skolverkets processtöd

I intervjuerna med rektorer framkommer att formatet för insatsen har upplevts som bra. Kommunikationen med processtödjarna har varit enkel. Processtödjarna upplevdes som trovärdiga eftersom de själva även arbetar som lärare. Upplevelsen är att processtödjarna tog sitt uppdrag på allvar och var mycket engagerade. De utgick från de olika verksamheterna och anpassade insatsen utifrån den aktuella skolan. Träffarna var präglade av nyfikenhet och samtal. Det har också upplevts som en fördel att de arbetat med liknande insatser tidigare.

Utgick ändå en hel del från vår verksamhet. ... Hur vi skulle formulera utifrån oss, hur vi skulle jobba. Hur vi skulle välja ett utvecklingsområde att jobba vidare på. Och den ansatsen är ju, tycker jag, väldigt god. Det måste ju koppla till den verksamhet man är i om det ska fungera.

I intervjuerna framkommer också vissa förslag till utveckling och sådant som fungerat mindre bra med insatsen. Insatsen hade behövt pågå under längre tid, och följas upp av processtödarna en tid efter att den avslutats. Det hade också varit bra om processtödarna varit bättre inlästa på skolans statistik innan insatsen påbörjades. En rektor tycker att insatsen handlade mycket om skolkultur och skolorganisation, men för lite om praktiska arbete. Denna synpunkt framkommer också i några fritextsvar i enkäten.

Det var jättebra att det handlade mycket om skolorganisationen, skolkulturen alltså de stora frågorna som man kan titta på i sin skola. Men det handlade ganska lite om praktiska arbete kring förebygga avhopp. (...) Och sen saknade jag helt det här perspektivet som är kopplingen till samhället i övrigt. På ett sätt förstår jag det, för vi i skolan kan påverkas av det vi kan göra men sanningen är ju att vardagen vi sitter i... Vi har ett 30-tal kommuner att samverka med. De har ett aktivitetsansvar.

Det material som processledarna sammanställt om att förebygga avhopp var uppskattat av rektorerna, men en del av forskningen upplevdes av vissa rektorer vara gammal och ha metodbrister.

Skolornas behov av ytterligare stöd

För att kartlägga om skolorna har något behov av ytterligare stöd för att kunna utveckla det förebyggande arbetet ställdes dels en öppen enkätfråga och dels intervjufrågor till de fyra rektorer som intervjuades. Enkätfrågan var formulerad på följande sätt: "Finns det något skolan saknar för att kunna utveckla arbetet för att förebygga avhopp?". Drygt hälften av respondenterna (18 av 34) besvarade denna fråga.

Mer personal, mer tid och mer pengar

Flera av respondenterna svarar att de behöver mer resurser för att kunna utveckla det förebyggande arbetet. Detta framkommer både i enkätens fritextsvar och i intervjuerna. Både personal generellt och personal med specialkompetenser efterfrågas. Olika skolor har också olika förutsättningar, till exempel elevunderlag med olika stora behov. I många fall kräver elevunderlaget mer resurser än vad som finns på skolan och som det inte heller finns pengar till.

Det jag tänker där, att vi är ju en skola med cirka 80 procent introduktions elever. Eleverna hade förra året ingångsvärde, meritvärde, på runt 70. Det är ganska lågt. Så vi har en klick elever som behöver väldigt mycket stöd och hjälp. Typ hela tiden! Mer

elevhälsa, för att främja och förebygga allt möjligt! Men vi har liksom inte dom resurserna i dag och det är jag väldigt ledsen för.
(Intervjusvar)

Behov av praktisknära insatser

Både i enkätens fritextsvar och i intervjuerna framkommer att många skolor upplever att de har kunskap och verktyg men att de nu behöver prioritera förebyggande arbete. Samtidigt pekar flera svar också på att Skolverkets insats har varit uppskattad och att skolorna velat fortsätta kontakten. Det finns också flera rektorer som efterfrågar mer praktisknära insatser. Detta kan ses både som en utveckling av insatsen men också som en kritik av utformningen.

Mer konkret hur man fångar in hemmasittare. Vi har främst jobbat med de elever som droppar in sent till lektioner. (Enkät svar)

I intervjustudien lyfter en rektor också behovet av stöd mellan skolorna. Detta stöd skulle till exempel kunna ske i formen av nätverksträffar.

Processtödjarnas bild av insatsen

I syfte att få en bild av hur Skolverkets processtödjare upplevde insatsen och komplettera den bild som enkäten och intervjuerna av rektorer gav intervjuades även processtödjare från de båda teamen. I detta avsnitt redovisas resultaten från dessa intervjuer.

Tydliga och avgränsade mål är en framgångsfaktor

Processtödjarna uppfattar att en gynnsam förutsättning har varit att de skolor som deltagit har anmält sig på eget initiativ. Det finns då ett stort engagemang i frågan på de deltagande skolorna. Processtödjarna bedömer vidare att skolor som satt tydliga och avgränsade mål också ofta sett positiva förändringar. Skolor som har oklara målformuleringar, menar de, har inte nått resultat i samma utsträckning.

I intervjuerna framkommer också att processtödjarna i förväg trodde att behovet av kontakt mellan träffarna skulle vara stort. I praktiken var det emellertid mycket få skolor som kontaktade Skolverket mellan träffarna.

Tid och personal en förutsättning

Processtödjarnas bedömning är att insatsen bygger på att rektor har avsatt tid till insatsen och att skolan arbetar med åtgärderna mellan träffarna med Skolverket. Detta är både uttalade krav för att delta i insatsen och förutsättningen för att insatsen ska bli framgångsrik. En processtödjare uttrycker det som att avsatt tid betyder att skolan ska arbeta med de förebyggande insatserna *istället* för något och inte att det förebyggande arbetet är *utöver* det skolan redan gör. Till exempel kan dåligt fungerande rutiner för uppföljning av frånvaro ersättas med rutiner som fungerar bättre. De intervjuade processtödjarna betonar att ansatsen bygger på att förändra beteenden och rutiner.

För att kunna arbeta med insatsen mellan träffarna med Skolverket krävdes även personalresurser. I intervjuerna framkommer att processtödarna bedömer att insatsen varit framgångsrik på skolor som bildat en hel arbetsgrupp som haft vilja och mandat att arbeta förebyggande. Processtödarna ansåg att gruppen borde bestå av flera olika personalkategorier utöver rektor: lärare, studie- och yrkesvägledare, personal ur elevhälsoteamet, etc. Gruppen borde enligt processtödarna inte vara för liten, men inte heller för stor. En optimal storlek på gruppen bedömdes vara mellan 8 och 15 personer.

Sammanfattningsvis uppfattar processtödarna att skolor som avsatt tid och personalresurser till insatsen i högre grad nått positiva resultat. Denna bild bekräftas också i enkäten och i intervjuerna med rektorer.

Forskning och beprövad erfarenhet ger legitimitet

Med utgångspunkt i forskning och beprövad erfarenhet sammanställde processtödarna ett skriftligt material som användes i insatsen. Materialet kvalitetssäkrades på Skolverket innan insatsen. I intervjuerna med processtödarna, liksom i intervjuerna med rektorer, framkommer att detta arbetssätt upplevdes som relevant av de deltagande skolorna. Enskilda skolenheter har inte alltid möjlighet att sammanställa material själva.

Under insatsen har det också varit viktigt att processtödarna är förankrade både på Skolverket och som lärare på gymnasieskolor. Detta har upplevts som viktigt eftersom insatsen tillhandahålls av en myndighet. Sammanfattningsvis ger det legitimitet och trovärdighet att insatsen baseras på både forskning och erfarenhet, och att processtödarna har en bakgrund som lärare.

Det har också varit väldigt bra att ha den ena foten i en vardaglig skolverksamhet och den andra foten i Skolverkets verksamhet. Jag har upplevt att det har ingett ett förtroende när man kommer. Dels att man kan prata om Skolverkets material, dels bekräfta att ”vi vet att det här är svårt”.

Brist på kontinuitet och prioritering ger dåliga förutsättningar

En försvårande omständighet som processtödarna lyfter fram är om de deltagande skolorna inte har arbetat med insatsen mellan träffarna med Skolverket. Processtödarna upplever att det på vissa skolor fanns en förväntan på att insatsen skulle lösa problemet medan insatsen bygger på att skolans eget arbete ska bidra till att förebygga skolavhopp.

De enheterna som har varit stora, där det har varit lite känslan av att vår insats löser ett antal fortbildningstillfällen på enheten. Åh, här finns ett stöd vi kan få, men skolläring och förstelärare har inte riktigt klivit in för att göra jobbet på egen hand. Där har det gått långsammare.

En annan förklaring till att de positiva förändringarna uteblivit är att insatsen inte prioriterats på rätt nivå. En del skolor hamnade också i tidspress på grund av faktorer utanför arbetet med insatsen.

Uppföljning behövs efter avslutad insats

Processtödjarna lyfter fram att de hade velat göra en uppföljning hos de deltagande skolorna efter avslutad insats. Flera av de intervjuade rektorerna lyfter också behovet av uppföljning. Det fanns dock enligt processtödjarna inte möjlighet att göra en uppföljning, eftersom tiden som avsatts till insatsen räckte till de tre träffarna med skolorna men inte till en uppföljning utöver dessa träffar.

Insatsen bör kopplas till andra insatser och bli mer långsiktig

I intervjuerna med Skolverkets processtödjare framkommer att insatsen, om den anpassas, borde kunna rymmas inom den bredare insatsen samverkan för bästa skola. Detta är en mer långsiktig insats, och processtödjarna lyfter fram att beprövad erfarenhet visar att förändringsarbete måste få ta tid om effekten ska bli bestående. För skolor med en stor problematik kring avhopp skulle en långsiktig insats enligt processtödjarna vara mer effektiv. I enkätens fritextsvar är det också flera rektorer som lyfter att det förebyggande arbetet måste pågå under en längre tid. En intervjuad processtödjare menar också att insatsen för att förebygga skolavhopp är bred också ur ett skolutvecklingsperspektiv, vilket gör att den passar bra inom samverkan för bästa skola.

Sen tror jag att det skulle fungera inom ramen för samverkan för bästa skola också. I modellen att det är något Skolinspektionen tittat på, men förutsatt att kommunen, huvudmannen eller skolan är införstådd med att det är ett utvecklingsarbete.

I intervjuerna framkommer också att processtödjarnas bedömning är att många skolor i behov av insatsen inte anmälde sig. Processtödjarnas tolkning är att de inte anmälde sig till insatsen eftersom resurserna lades på att klara den löpande verksamheten. De skolor som anmält sig till insatsen uppfattas av processtödjarna, och även rektor för en deltagande skola, inte vara de som behövde insatsen mest utan var skolor som redan påbörjat ett systematiskt arbete för att förebygga skolavhopp.

Skolavhopp kan förebyggas ännu tidigare

Slutligen framkommer också i intervjuerna att samma metoder och åtgärder som används i insatsen skulle kunna användas för att förebygga skolavhopp tidigare. Skolavhopp, och kopplat till frånvaro, är ett stort problem även i grundskolan.

Det jag tänker skulle kunna vara ett utvecklingsområde, just nu är ju insatsen riktad till gymnasiektorer eller huvudmän. Det är ju en slutsats som många skolor har dragit, att den här problematiken kan man ju börja hantera förebyggande långt mycket tidigare.

3 Slutsatser

Baserat på utvärderingens resultat bedömer vi sammanfattningsvis att verksamheterna fått ökad kunskap om metoder för att förebygga skolavhopp och om hur man långsiktigt utvecklar ett förebyggande kvalitetsarbete. En majoritet av rektorerna som deltagit i utvärderingen svarar att skolorna fått kunskap om metoder för att förebygga avhopp och verktyg för att arbeta förebyggande. Samtliga skolor som deltagit i utvärderingen hade i någon utsträckning ett förebyggande arbete innan insatsen, och samtliga skolor utvecklade också det förebyggande arbetet ytterligare i samband med insatsen. Vi bedömer vidare att Skolverket har utformat insatsen efter de deltagande verksamheternas behov och förutsättningar. Skolverkets processtöd har upplevts som effektivt. En majoritet av rektorerna svarar att processtödjarna i mycket hög grad förstod vilket stöd som skolan behövde och anpassade stödet efter skolan. På frågan om Skolverkets processtöd var effektivt är det en majoritet som svarar att stödet i ganska hög grad var effektivt. Av intervjusvaren framkommer att processtödjarna upplevdes som trovärdiga och engagerade. På vissa håll efterfrågades ett mer långsiktigt stöd från Skolverket. Även processtödjarnas uppfattning var att en långsiktig insats skulle vara mer effektiv för skolor med en stor problematik kring skolavhopp. Utvärderingen har inte studerat om skolavhopp har minskat, eftersom detta bedöms inträffa en tid efter att Skolverkets insats avslutats.

Av enkätens fritextsvar och av intervjusvaren framkommer att de rektorer som upplever att skolan inte fått kunskap om hur avhopp förebyggs och verktyg för att arbeta förebyggande samt upplevt processtödet som ineffektivt har saknat tillräckligt konkreta och handfasta tips på hur skolan kan arbeta vidare.¹⁹ Samtidigt är det många rektorer som lyfter att insatsen gett skolan både kunskaper och konkreta verktyg för att arbeta förebyggande. Bland svaren från rektorer som upplever insatsen som mindre effektiv finns också exempel på skolor där personal byts ut varje år vilket gör det svårt att arbeta långsiktigt med förebyggande arbete. Även Skolverkets processtödjare uppmärksammar stabiliteten i organisationen. De uppfattar att insatsens genomförande gynnats när skolor bildat en hel arbetsgrupp som haft vilja och mandat att arbeta förebyggande.

Skolorna som deltagit i insatsen och som ingår i utvärderingen arbetar med många olika slags åtgärder för att förebygga avhopp. Många skolor har börjat arbeta med rutiner för uppföljning och analys av riskfaktorer för frånvaro och avhopp samt rutiner för tidiga indikatorer för avhopp i samband med deltagande i Skolverkets insats. Den minst vanliga åtgärden (stödfunktioner utöver lärare och

¹⁹ Det är två rektorer som svarar genomgående negativt både på frågor om insatsen bidragit till att de fått kunskap och verktyg om att förebygga avhopp samt om Skolverkets processtöd. Tre rektorer svarar genomgående negativt på frågorna om kunskap och verktyg, och tre rektorer svarar genomgående negativt på frågorna om Skolverkets processtöd.

elevhälsopersonal för elever i riskzonen för avhopp) används av en majoritet av skolorna.

De åtgärder som procentuellt sett ökat mest i samband med deltagande i Skolverkets insats är riktlinjer för gemensamt förhållningssätt kring elever i riskzonen för avhopp, rutiner för uppföljning och analys av riskfaktorer för frånvaro och avhopp, ansvarsfördelning vad gäller samverkan och rutiner att identifiera tidiga riskindikatorer för avhopp (till exempel låga kunskapsresultat). Av de skolor som arbetar med dessa insatser är det mer än två tredjedelar som började arbeta med åtgärden i samband med Skolverkets insats.

Ser man till hela bilden (åtgärder skolorna börjat arbeta med efter deltagande i insatsen och åtgärder de arbetade med redan innan insatsen) är det också många av de deltagande skolorna som har personal med särskilt uppdrag att bygga relationer. Denna bild stämmer väl överens med de åtgärder som rektorerna själva upplever som mest effektiva för att förebygga avhopp.

Referenser

- Cederberg, M. (2012). *Gymnasieskolan – inte en skola för alla? En forskningsammansättning om låg utbildning och hälsa*.
- Finn, J.D. (1989). Withdrawing from school. *Review of Educational Research*, 59: 117–142.
- Frelin, A. (2015). Relational underpinnings and professionalism – a case study of a teacher's practices involving students with experiences of school failure. *School Psychology International* 36(6): 589-604.
- Fullan, M. & Stiegelbauer, S. (1991). *The New Meaning of Educational Change*.
- Lilja, A. (2013). *Förtroendefulla relationer mellan lärare och elev*. Institutionen för didaktik och pedagogisk profession. Göteborgs universitet.
- Ljungblad, A.-S. (2016) *Takt och hållning: en relationell studie av det oberäkneliga i matematikundervisningen*. Avhandling. Göteborgs universitet.
- MUCF (2014). *Tio orsaker till avhopp. 379 unga berättar om avhopp från gymnasiet*.
- MUCF (2018). *Från skola till arbete. Fördjupad analys av ungas övergång från skola till arbete. Slutrapport*.
- Pluginnovation (2018). Fallstudier.
<https://www.plugininnovation.se/projektet/djupstudier> Hämtad 2018-11-16
- SKL (2015). *Utbildning – nyckeln till arbete*.
- Skolverket (2007). *Varför hoppade du av?*
- Skolverket (2012). *Börja om på nytt program i gymnasieskolan. Statistik och elevröster*. Rapport 376.

Skolverket (2016). *Vad ungdomar gör efter gymnasieskolan*. PM.

Skolverket (2018a). *Beskrivning av Förebygga avhopp*. Beslut.

Skolverket (2018b). Statistik. <https://www.skolverket.se/skolutveckling/statistik>
Hämtad 2018-11-19.

SOU 2013:74. *Unga som varken arbetar eller studerar – statistik, stöd och samverkan*.

SOU 2016:94. *Saknad! Uppmärksamma elevens frånvaro och agera*.

Bilaga 1. Svartsfördelning enkätfråga förebyggande åtgärder

I enkäten ställdes en fråga om vilka förebyggande åtgärder skolorna arbetar med. Frågeformuleringen var följande: *Vilka åtgärder för att förebygga avhopp utifrån Skolverkets insats arbetar din skola med i den ordinarie verksamheten? Tänk på tiden sedan insatsen avslutades! Välj ett svarsalternativ för varje delfråga.*

Tabell. Svartsfördelning enkätfråga om åtgärder för att förebygga skolavhopp. Antal

Åtgärd	Inte alls	Förbereder	Påbörjat	Infört	På plats innan insatsen
Kartläggning hinder	4	1	10	7	12
Personal med uppdrag att bygga relationer	5	1	2	11	15
Riktlinjer gemensamt förhållningsätt	2	8	10	8	6
Rutiner intern samverkan	0	0	4	9	21
Rutiner extern samverkan	5	4	7	2	16
Ansvarsfördelning samverkan	2	7	6	10	9
Rutiner tidiga indikatorer	0	3	9	11	11
Personal med uppdrag att fånga upp	6	4	3	8	13
Rutiner för uppföljning och analys	1	3	12	11	7
Individuella scheman	2	2	4	5	21
Flexibla anpassningar	1	1	6	4	22
Extra stödfunktioner	9	3	7	5	10